

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 173 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуювна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуювна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohibnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	

UO'K: 336.027

ATROF-MUHIT IFLOSLANISHINI KAMAYTIRISHDA YASHIL MOLIYA VOSITALARINING ROLI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON IMKONIYATLARI

Yuldasheva Madina Tohir Qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi

“O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari”,

2-bosqich doktoranti

ORCID: 0009-0008-2705-4339

medi.yuldasheva@gmail.com

Annotatsiya: Global iqtisodiy o'sish va sanoatlashuv jarayonlari bir tomondan farovonlikni oshirayotgan bo'lsa, boshqa tomondan atrof-muhit ifloslanishini kuchaytirib, ekologik xavflarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu jarayonlarni barqaror rivojlanish bilan uyg'unlashtirishda yashil moliya vositalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada Xitoyning Pekin-Tyanjin-Hebey mintaqasida havo ifloslanishini kamaytirishga qaratilgan “Natijalarga asoslangan dastur” kabi moliyaviy mexanizmlar va plastik chiqindilarni kamaytirishda Filippinda qo'llanilgan iqtisodiy choralar tajribasi o'rganildi. Xalqaro tajribadan kelib chiqib, maqolada O'zbekiston sharoitida yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar va subsidiya dasturlarini rivojlantirish orqali atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish imkoniyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, moliya sektorining ekologik loyihalarni moliyalashtirishdagi roli va xususiy sarmoyalarni jalb etish mexanizmlariga e'tibor qaratildi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tishida moliya vositalari orqali ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: yashil moliya, atrof-muhit ifloslanishi, barqaror rivojlanish, ekologik investitsiyalar, yashil obligatsiyalar, Xitoy tajribasi.

Abstract: Economic growth and industrialization are improving living standards globally while simultaneously exacerbating environmental pollution and ecological risks. Integrating these processes with sustainable development requires the effective use of green finance instruments. This article examines international practices, including China's Results-Based Program in the Beijing-Tianjin-Hebei region for reducing air pollution and the Philippines' economic measures for managing plastic waste. Building on these experiences, the paper analyzes opportunities for Uzbekistan to reduce environmental pollution through the development of green bonds, green loans, and subsidy programs. Special attention is given to the role of the financial sector in financing ecological projects and mechanisms for attracting private investment. The research findings contribute to developing practical scientific recommendations for using financial instruments to ensure environmental sustainability during Uzbekistan's transition to a green economy.

Key words: green finance, environmental pollution, sustainable development, green investments, green bonds, China's experience.

Аннотация: Экономический рост и процессы индустриализации способствуют улучшению уровня жизни населения, но одновременно усиливают загрязнение окружающей среды и экологические риски. Для обеспечения устойчивого развития важным условием является эффективное использование инструментов зеленого финансирования. В статье рассматривается международный опыт, включая реализацию программы на основе результатов в Пекин-Тяньцзинь-Хэбэйском регионе Китая по снижению выбросов в атмосферу, а также экономические меры по управлению пластиковыми отходами на Филиппинах. Исходя из данных примеров, анализируются возможности Узбекистана по снижению загрязнения окружающей среды через развитие зеленых облигаций, зеленых кредитов и программ субсидирования. Особое внимание уделяется роли финансового сектора в финансировании экологических проектов и механизмам привлечения частных инвестиций. Результаты исследования могут быть использованы для разработки практических научных рекомендаций по применению финансовых инструментов для обеспечения экологической устойчивости в процессе перехода Узбекистана к зеленой экономике.

Ключевые слова: зеленое финансирование, загрязнение окружающей среды, устойчивое развитие, экологические инвестиции, зеленые облигации, опыт Китая.

KIRISH

Bugungi globallashtirish davrida iqtisodiy o'sish va sanoatlash jarayonlari insoniyatning yashash sharoitlarini yaxshilash bilan birga, atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni kuchaytirib bormoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslarining sifat jihatidan yomonlashuvi hamda tuproqning degradatsiyasi ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelmoqda va inson salomatligi, biologik xilma-xillik hamda iqlim o'zgarishlariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish masalasi bugungi kunning eng dolzarb global vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ifloslanishning oldini olish va uni kamaytirish bo'yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar barqaror rivojlanishga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bu borada "yashil texnologiyalar"dan foydalanish, ekologik toza ishlab chiqarishga o'tish, chiqindilarni qayta ishlash va aholining ekologik madaniyatini oshirish kabi yo'nalishlar alohida o'rin tutadi.

Mazkur maqolada atrof-muhit ifloslanishining asosiy manbalari tahlil qilinadi, uni kamaytirish bo'yicha xalqaro va milliy tajribalar o'rganiladi hamda samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqarishning ustuvor yo'nalishlari yoritib beriladi. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida ekologik muhofaza tizimini rivojlantirish va ifloslanishning oldini olish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ekologik ifloslanish muammosi va uning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO, 2021) havo ifloslanishini inson salomatligi uchun eng xavfli omillardan biri sifatida e'tirof etadi. Ayniqsa PM2.5 konsentratsiyasining yuqori darajasi jiddiy sog'liq muammolarini keltirib chiqarishi qayd etilgan. Xitoy tajribasini o'rgangan He va hammualliflar (2020) Pekin–Tyanjin–Xebey mintaqasida 2013-yildan boshlab amalga oshirilgan "Havo ifloslanishini oldini olish va nazorat qilish amaliyot rejasini" siyosati natijasida havo sifati sezilarli darajada yaxshilanganini ko'rsatadi. Huquqiy jihatdan esa Wang (2019) Xitoyda "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun" va "Havo ifloslanishini nazorat qilish to'g'risidagi qonun"ning modernizatsiyasi ifloslanish darajasini kamaytirishda muhim rol o'ynaganini ta'kidlaydi. Shu kabi yondashuvlarni O'zbekistonda ham milliy qonunchilikni ekologik standartlarga moslashtirishda qo'llash mumkin. Ekologik loyihalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Jahon Banki (2016) tomonidan ishlab chiqilgan "Program-for-Results" (PforR) modeli natijalarga asoslangan moliyalashtirish yondashuvini taklif etadi. Ushbu model Xitoyda energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish va sanoat chiqindilarini kamaytirishda ijobiy natijalar bergan (World Bank, 2019). Zhang va hammualliflar (2021) moliyaviy subsidiyalar hamda soliq imtiyozlarining qayta tiklanadigan energiya bozorini rivojlantirishdagi rolini tahlil qilib, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish uchun aniq va uzoq muddatli moliyaviy siyosat zarurligini ta'kidlaydi. Havo ifloslanishini kamaytirish siyosatlarining ajralmas qismi texnologik modernizatsiya va innovatsion yechimlardir. Li va Chen (2018) Xitoy sanoatida chang ushlab tizimlari, oltingugurtdan tozalash (desulfurization) va denitrifikatsiya texnologiyalarining samaradorligini o'rganib, ushbu texnologiyalar energiya samaradorligi standartlari bilan birga qo'llanganda PM2.5 miqdorini sezilarli kamaytirganini aniqlagan. O'zbekistonda esa Karimov (2023) qayta tiklanadigan energiya sohasida xususiy investitsiyalarni jalb qilish hamda energiya tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish zarurligini ta'kidlaydi. Barqaror rivojlanish siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri chiqindilarni qayta ishlash va resurslardan samarali foydalanishdir. Geyer va hammualliflar (2017) global miqyosda ishlab chiqarilgan plastmassaning 91 foizi qayta ishlanmasligini aniqlab, chiqindi boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi. Filippin tajribasida (World Bank, 2022) plastik qoplarga soliq joriy etish va ularni bosqichma-bosqich taqirlash chiqindi hajmini kamaytirishda samarali natija bergan. O'zbekiston sharoitida ham ushbu yondashuv chiqindilarni kamaytirish siyosatini qo'llab-quvvatlash uchun qo'shimcha vosita sifatida qo'llanishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot Xitoyning Pekin–Tyanjin–Xebey mintaqasi va unga tutash hududlarda amalga oshirilgan havo ifloslanishini kamaytirish bo'yicha ekologik siyosatlar, moliyaviy mexanizmlar va texnologik yechimlarni o'rganish orqali ishlab chiqildi. Tadqiqotning maqsadi – mazkur hududda qo'llanilgan "Natijalarga asoslangan dastur" (Program-for-Results – PforR) modeli samaradorligini baholash va ushbu tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqarishdan iborat. Metodologiya kompleks, ko'p bosqichli yondashuvga asoslangan bo'lib, quyidagi asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi:

Tadqiqotning birinchi bosqichida Xitoy hukumatining atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi qonun va qoidalar tizimli tahlil qilindi. Jumladan, Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun, Atrof-muhitga ta'sirni baholash to'g'risidagi qonun, Havo ifloslanishini nazorat qilish to'g'risidagi qonun (2015), Qattiq chiqindilarni ifloslanishidan himoya qilish to'g'risidagi qonun (2004) va boshqa normativ hujjatlar o'rganildi. Ushbu huquqiy

asos mintaqada havo ifloslanishini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarning institutsional poydevorini tashkil qiladi. Keyin esa Pekin–Tyanjin–Xebey mintaqasida qo'llangan Havo ifloslanishini oldini olish va nazorat qilish amaliyot rejasi doirasidagi ustuvor yo'nalishlar o'rganildi. Bunda ko'mir iste'molini kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish va ifloslantiruvchi chiqindilarni kamaytirish bo'yicha texnologik modernizatsiya tadbirlari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida Jahon Banki bilan hamkorlikda amalga oshirilgan PforR moliyalashtirish modeli tahlil qilinib, davlat budjeti va tijorat moliyasi o'rtasidagi nisbat, subsidiyalash hajmi va investitsion rag'batlantirish vositalari baholandi. Ma'lumotlarga ko'ra, Pekin–Tyanjin–Xebey mintaqasida 2013–2014-yillarda 15 milliard RMB ajratilib, bu mablag'lar energiya samaradorligini oshirish va transport vositalarini modernizatsiya qilish kabi yo'nalishlarga yo'naltirilgan. Tadqiqotda sanoat qozonlarini yuqori samarali uskunalar bilan almashtirish, chang ushlab, oltingugurtdan tozalash va denitrifikatsiya texnologiyalarini joriy qilish, shuningdek, issiqlik ta'minoti tizimlarini optimallashtirish kabi texnik chora-tadbirlarning samaradorligi o'rganildi. Natijaviy ko'rsatkichlar asosida 2013–2017-yillar oralig'ida Pekin va boshqa yirik shaharlaridagi PM2.5 ko'rsatkichlarining o'zgarishi monitoring qilindi. Ma'lumotlar ifloslanishning 25% ga kamayganini ko'rsatdi, bu esa siyosatlarining amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.

Olingan natijalardan kelib chiqib, O'zbekiston uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

- Qayta tiklanadigan energiya va energiya samaradorligini qo'llab-quvvatlash uchun maxsus moliyaviy instrumentlarni yaratish;

- Xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va ekologik texnologiyalarni joriy etishga rag'batlantirish;

- Qattiq energiya samaradorligi standartlarini joriy etish;

- Davlat va tijorat banklari hamkorligini kuchaytirish orqali yashil loyihalarni moliyalashtirish.

Xulosa qilib aytganda, ushbu metodologiya ekologik siyosatlar, moliyaviy mexanizmlar va texnologik innovatsiyalarni tizimli tahlil qilish orqali nafaqat Pekin–Tyanjin–Xebey mintaqasidagi yutuqlarni baholash, balki ularni O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasiga integratsiya qilish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ifloslanishni kamaytirish choralaridan foydalanib, havodagi zararli modda chiqindilarini qisqartirish Xitoy misolida

Xitoyda kuzatilgan keskin iqtisodiy o'sish mamlakatdagi havo ifloslanishini kuchaytirdi, bu holat ayniqsa Pekin–Tianjin–Hebei mintaqasida eng yuqori darajadagi havo ifloslanishi bilan tanilgan hududlardan biri sifatida rasmiy ravishda tan olinadi. Pekindagi PM 2.5 konsentratsiyasining taxminan 25 % qismi qo'shni hududlardagi chiqindilar manbalaridan keladi. Shu sababli, Pekin–Tianjin–Hebei mintaqasi va uning qo'shni hududlaridagi havo ifloslanishini kamaytirishga qaratilgan integratsiyalashgan va muvofiqlashtirilgan chora-tadbirlar hukumat uchun muhim ustuvor vazifa hisoblanadi. Atmosfera havosining ifloslanishini oldini olish va nazorat qilish bo'yicha harakatlar qayta tiklanadigan energiya jasini amalga oshirish bo'yicha batafsil qayta tiklanadigan energiya glamentlar Pekin–Tianjin–Hebei mintaqasi va uning qo'shni hududlari, jumladan Shanxay, Shanxi, Ichki Mo'g'uliston va Henan viloyatlari uchun ishlab chiqildi. Aniqlanishicha, ko'mir yoqish Xitoyning ushbu mintaqasidagi havo ifloslanishi va issiqxona gazlari chiqindilarining eng katta sababchisi bo'lib nmayon bo'ldi.

1-jadval. Xitoy hukumati tomonidan atrof-muhitni asrash uchun joriy qilingan qonun va qoidalar.

Qonunlar va qoidalar	Mazmun va maqsadi
Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun	Atrof-muhitga zarar yetkazadigan loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar davlatning ekologik muhofaza qilish bo'yicha belgilangan qoidalariga rioya qilishlari kerak. Qurilish loyihasining atrof-muhitga ta'sir bayonoti loyihaning ta'sirini baholashi va oldini olish hamda yumshatish choralarini ko'rsatishi kerak. Ushbu bayonot belgilangan tartibda atrof-muhitni muhofaza qilish ma'muriyati vakolatli bo'limiga tasdiqlash uchun taqdim etilishi lozim.
Atrof-muhitga ta'sirni baholash to'g'risidagi qonun	Ushbu qonun barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish, rejalar va qurilish loyihalarining atrof-muhitga salbiy ta'sirini oldini olish va iqtisodiyot, jamiyat hamda atrof-muhitning uyg'un rivojlanishini rag'batlantirish maqsadida ishlab chiqilgan. Atrof-muhitga ta'sirni baholash atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonunga muvofiq amalga oshirilishi va jamoatchilik ishtirokini ma'lum darajada rag'batlantirishi kerak.
Suvni tejash va eroziyaning oldini olish to'g'risidagi qonun (NPC, 2010)	Ushbu qonun suv ifloslanishini va qurilish loyihalari tufayli yer yuzasi eroziyasini oldini olish uchun mo'ljallangan.

Havo ifloslanishini nazorat qilish to'g'risidagi qonun (NPC, 2015)	Ushbu qonun havo ifloslanishini nazorat qilish bo'yicha asosiy qonunchilik hisoblanadi. Barcha havo ifloslanishi manbalari milliy yoki mahalliy chiqarilish standartlariga rioya qilishi kerak (13-modda).
Qattiq chiqindilarni ifloslanishidan himoya qilish to'g'risidagi qonun (NPC, 2004)	Ushbu qonun atrof-muhit boshqaruvi organini qattiq chiqindilarni ifloslanishidan monitoring qilish tizimini yaratishga majbur qiladi.
Yovvoyi hayvonlarni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun (NPC, 1988)	Davlat yovvoyi hayvonlar va ularning tabiiy yashash joylarini muhofaza qiladi. Har qanday shaxs yoki tashkilot tomonidan noqonuniy ovlash va zarar yetkazish qat'yan man etiladi.
O'rmon xo'jaligi to'g'risidagi qonun (NPC, 1998)	Qurilish loyihalari o'rmon yerlarini egallashni imkon qadar cheklashi yoki minimallashtirishi kerak.
Tabiat qo'riqxonalariga oid qoidalar (SC, 1994)	Yuqori ekologik va ilmiy qiymatga ega hududlarda tabiat qo'riqxonalarini tashkil etish talab qilinadi.
Madaniy merosni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun (NPC, 2002)	Turli darajadagi himoyalangan madaniy yodgorliklar uchun hukumatlar zarur himoya doirasini belgilaydi. Qurilish loyihalari o'zgaras madaniy yodgorliklarga zarar yetkazmaslik uchun alternativ yo'llarni izlashlari kerak. Tasodifiy topilmalarga oid jarayonlar joriy etilishi kerak.
Qurilish loyihalarining atrof-muhit boshqaruvi to'g'risidagi qoidalar	Davlat qurilish loyihalari uchun atrof-muhitga ta'sirni baholash tizimini majburiy ravishda joriy etadi. Baholash faqat litsenziyalangan institutlar tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Jahon Banki Xitoy Hukumati bilan hamkorlikda Pekin-Tianjin-Hebei mintaqasida havo ifloslanishini nazorat qilish uchun Innovatsion Moliyalashni Tayyorlash dasturini ishlab chiqdi, bu dastur "Natijalarga asoslangan dastur" yoki "Program-for-Qayta tiklanadigan energiya sults" moliyaviy instrumentidan foydalanadi. "Natijalarga asoslangan dastur" instrumenti innovatsion ravishda mablag'larning taqsimlanishini aniq belgilangan natijalarning amalga oshirilishi bilan bog'laydi va hukumat dasturlarining tizimlarini mustahkamlaydi. Taklif etilgan operatsiya Xitoy Hukumati tomonidan qabul qilingan "Havo Ifloslanishini Oldini Olish va Nazorat qilish Amaliyot Qayta tiklanadigan energiya jasi"ni qo'llab-quvvatlaydi, bu qayta tiklanadigan energiya jaga ko'ra, Jing-Jin-Ji mintaqasi 2012-2017 yillar davomida o'rtacha yillik PM2.5 konsentratsiyalarini 25 foizga kamaytirishi reja qilingan. Taklif etilgan dastur Havo ifloslanishini oldini olish va nazorat qilish amaliyot qayta tiklanadigan energiya darajasidagi birinchi uchta ustuvor soha bilan mos ravishda uchta asosiy natija yo'nalishlari orqali faoliyatlarni moliyalashtiradi, ya'ni:

1. energiya samaradorligi va qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish orqali ko'mir iste'molini kamaytirish;
2. ifloslanishni kamaytirish uchun chora-tadbirlar orqali havo ifloslanishi chiqindilarini kamaytirish;
3. Xitoy Hua Xia Bankining institutiaviy salohiyatini mustahkamlash.

Dasturning birinchi yo'nalishi - energiya samaradorligi va qayta tiklanadigan energiya orqali ko'mir iste'molini kamaytirish faoliyatlari birgalikda amalga oshiriladi. Bunda energiya samaradorligi faoliyatlari sanoat obyektlarini, tijorat va jamoat bino-inshootlarini qayta tiklanadigan energiya konstruksiya hamda ta'mirlashga qaratiladi, shu jumladan, samarali ishlamaydigan energiya ko'p sarflaydigan sanoat uskunalarini, masalan, qozonlar, dvigatellar va nasoslarni yuqori samarali uskunalar bilan almashtirish; energiya ko'p sarflaydigan sanoat jarayonlari va texnologiyalarini samarali uskunalar bilan almashtirish, ayniqsa temir va po'lat, kimyo va qurilish materiallari kabi energiya sarfini ko'paytiruvchi sohalarida; yon mahsulot gazlari, chiqindi issiqlik va bosimni tiklash va foydalanish, shu jumladan, qo'shimcha elektr energiyasi ishlab chiqarish; sanoat tizimini optimallashtirish orqali energiya sarfini kamaytirish; yashil binolarni energiya samaradorligini oshirish, shu jumladan samarali yoritish, masalan, LED chiroqlar, isitish, ventilyatsiya va konditsioner tizimlari va issiqlik nasoslari; bino devori, tom, devor, deraza, eshiklar uchun izolyatsiyalar; energiya va issiqlik uchun qo'shma energiya ishlab chiqarish; tuman issiqlik tizimlarida samaradorlikni oshirish va yo'qotishlarni kamaytirish kabilar ushbu dasturning 1-maqсад doirasida qamrab olinadi. Qayta tiklanadigan energiya faoliyatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: markazlashgan quyosh energiya manbalari, shamol va biomassa tizimlari; boshqa qayta tiklanadigan energiya tizimlari; tomga o'rnatilgan quyosh batareyka tizimlari; quyosh bilan suvni isitish; geotermal va suv manbali issiqlik nasoslari.

Ikkinchi yo'nalishga erishish uchun amalga oshiriladigan tadbirlar havodagi zararli modda chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan bo'lib, quyidagi choralarni o'z ichiga oladi: changni ushlab qoluvchi uskuna, gazni

oltingugurtdan tozalash va denitrifikatsiya uchun uskunalarni o'rnatish; sanoat qozonlari, kogeneratsiya tizimlari, isitish qozonlari va elektr stansiyalarida ko'mirni tabiiy gaz bilan almashtirish; dizel va benzinli avtomobillarni elektr hamda siqilgan tabiiy gaz avtomobillari va ularning quvvatlantirish stansiyalari bilan almashtirish. Xitoy hukumati elektr stansiyalarida o'rnatiladigan havoni tozalash uskunalari uchun maxsus tariflar joriy qildi, xususan: changni ushlab qolish uchun 0.2 fen/kWh, gazni oltingugurtdan tozalash uchun 1.5 fen/kWh va denitrifikatsiya uchun 0.8 fen/kWh. Aksariyat elektr stansiyalarida changni ushlab qolish uskunalari o'rnatilgan, denitrifikatsiya esa hukumatning yangi talabi hisoblandi. Ushbu Dastur doirasida changni ushlab qolish uskunalarni o'rnatish asosan sanoat korxonalarida kuzatildi¹.

Havo ifloslanishini oldini olish va nazorat qilish amaliyoti qayta tiklanadigan energiya sohasida ko'mirdan foydalanishni chegaralash nazorati muhim yechim hisoblandi. Xalqaro taraqqiyot va islohotlar komissiyasining Atrof-muhitni himoya qilish va qayta tiklanadigan energiya surslarni tejash bo'limi ko'mirdan foydalanishni chegaralashni amalga oshirishga mas'ul bo'lib, bu bo'lim maqsadlarni belgilash, qo'llab-quvvatlovchi siyosatlarni chiqarish, moliyaviy yordam ko'rsatish va natijalarni monitoring qilish hamda majburiy bajarilishini ta'minlash bilan shug'ullanadi. Qolaversa, Pekin-Tianjin-Hebei mintaqasini o'z ichiga olgan ustuvor hududlarda ko'mirdan foydalanishni chegaralash uchun boshqaruv choralari to'g'risidagi qayta tiklanadigan energiya reglamentini ishlab chiqdi. Ushbu qayta tiklanadigan energiya reglamentida noeffektiv va yuqori ifloslantiruvchi sanoat loyihalari va qozonlarni bosqichma-bosqich yo'q qilish, ustuvor energiya samaradorligi loyihalarini qo'llab-quvvatlash va ko'mirni tabiiy gaz va qayta tiklanadigan energiya bilan almashtirish choralari belgilandi hamda ko'mirni chegaralash uchun budget ajratdi. Hukumat siyosatlarni ishlab chiqish, xususiyl sektorga esa chiqindilarni kamaytirish va toza ishlab chiqarish hamda ifloslanishni kamaytirish choralariga sarmoya kiritish mas'uliyatini yuklaydi.

Havo ifloslanishini oldini olish va nazorat qilish amaliyot qayta tiklanadigan energiyasi hukumat va korxonalarga tegishli amalga oshirish mas'uliyatlarini aniq belgilaydi: hukumat asosiy maqsadlarni belgilash, qo'llab-quvvatlovchi siyosatlarni chiqarish, moliyaviy yordam ko'rsatish va monitoringni kuchaytirish bo'yicha javobgar, korxonalar esa chiqindilarni kamaytirish va toza ishlab chiqarish hamda ifloslanishni kamaytirish choralariga sarmoya kiritishga mas'uldir. Markaziy hukumat 2013-2014 yillarda Pekin-Tianjin-Hebei mintaqasida havo ifloslanishini nazorat qilish uchun 15 milliard RMB (taxminan 2,5 milliard AQSh dollari) miqdorida ajratilgan budjetni belgiladi. Bunda, Xitoy hukumatining subsidiyalari sanoatning chiqindi manbalarini kamaytirish uchun investitsiyalarning 10 foizidan kam bo'lgan miqdorini va Pekin-Tianjin-Hebei mintaqasida ko'mir yoqilgan qozonlar va elektr transport vositalarini yangilash uchun 20 foiz miqdorini ta'minlaydi. Shuning uchun, havo ifloslanishini nazorat qilish uchun zarur bo'lgan investitsiyalarning asosiy qismini tijorat moliyalashtirish tashkil etadi.

Xitoyning Pekin-Tyanjin-Xebey mintaqasi va unga tutash hududlarida amalga oshirilgan "Natijalarga asoslangan dastur" (PforR) moliyalashtirish modeli davlatning ekologik maqsadlariga erishishda samarali mexanizm sifatida alohida e'tiborga ega. Ushbu dasturning maqsadi energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish orqali havoni ifloslantiruvchi moddalar va karbonat angidrid chiqindilarini sezilarli darajada kamaytirishdan iborat bo'lib, quyidagi asosiy yo'nalishlarini o'z ichiga oladi:

1-rasm. Jahon Bankining Xitoyda "Natijalarga asoslangan dastur" asosiy yo'nalishlari.

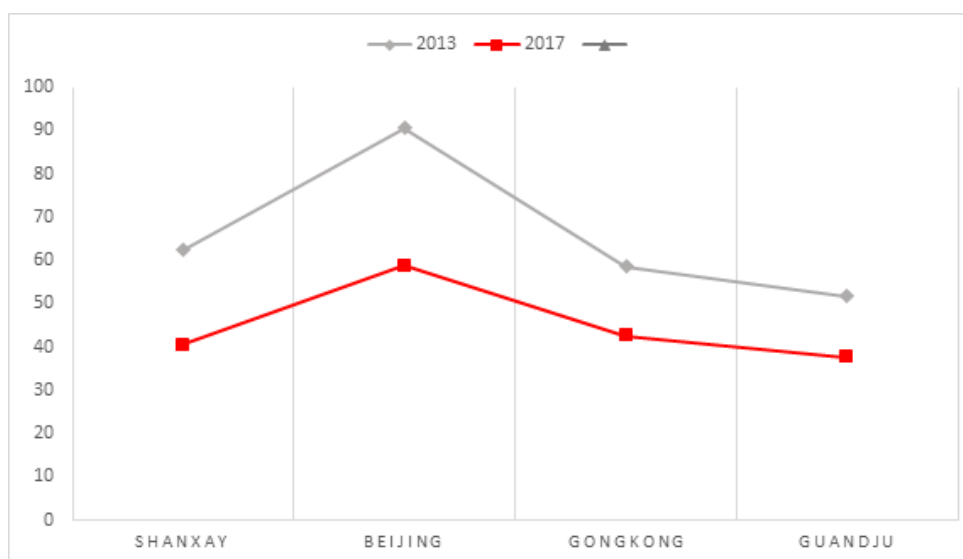
Fikrimizga ko'ra, energiyani samaradorligini oshirish energiya iste'mol qiluvchi uskunalarni yuqori samarali texnologiyalar bilan almashtirish, chiqindilarni qayta ishlash va energiya ishlab chiqarishda kogeneratsiyadan

¹ [Chinese experience important!.pdf](#)

foydalanish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilib, natijada sanoat korxonalari energiya iste'molini kamaytirib, atrof-muhitga salbiy ta'sirni pasaytirishga erishildi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirishda uglerod chiqindilari kamayib, tabiiy qayta tiklanadigan energiya surslardan foydalanish samaradorligi oshadi. Ifloslantiruvchi chiqindilarni kamaytirish uchun chang, oltingugurt va azot oksidlari kabi havoni ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirish elektr stansiyalarida texnologik yangilanishlar, jumladan, oltingugurtdan tozalash va denitrifikatsiya texnologiyalarini joriy qilinadi. Institutlar salohiyatini mustahkamlash: Hua Xia Bank "Yashil qayta tiklanadigan energiya kredit" dasturini amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Bank ichki moliyaviy jarayonlarni optimallashtirib, energiya samaradorligi va qayta tiklanuvchi energiya loyihalariga mablag' ajratish imkoniyatlarini kengaytirdi. Bankning moliyaviy mexanizmlari xususiy sektorni ushbu loyihalarda ishtirok etishga jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Dastlabki tahlillar shuni ko'rsatdiki, dasturning ekologik va ijtimoiy ta'siri asosan ijobiy bo'lib, u salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmaydi. Xususan, chiqindilarni kamaytirish orqali havo sifati yaxshilanib, sog'liq uchun ijobiy ta'sirlar kuzatilsa, uy-joylarni issiqlik bilan ta'minlash va energiya samaradorligini oshirish xarajatlarni qisqartiradi. Dasturning hududiy ko'lami ekologik nozik hududlarni chetlab o'tgan holda belgilangan, shu sababli tabiiy qayta tiklanadigan energiya manbalarga salbiy ta'sir ko'rsatilmaydi hamda landshaft va ijtimoiy ixtilof keltirib chiqaruvchi yirik infratuzilmalarni qurishdan voz kechilgan².

2 -rasm. Xitoyning yirik shaharlarining PM ko'rsatkichlarining 2013 va 2017-yilgi bo'yicha taqqoslash

Ko'rishimiz mumkin, 2013 va 2017-yillar orasida Xitoyning yirik shaharlaridagi havo sifati sezilarli darajada yaxshilanganligi kuzatildi. Bu ekologik siyosatlar va ifloslanishga qarshi kurash choralari samaradorligini ko'rsatadi. Havo sifati yaxshilanishi qattiq ekologik siyosat, jumladan, sanoat ifloslanishini nazorat qilish, transport vositalarining ekologik talablarga moslashuvi va yashil texnologiyalarni joriy etish orqali amalga oshirilgan.

Xitoyning Pekin-Tyanjin-Xebey mintaqasida amalga oshirilgan havodagi zararli modda chiqindilarini kamaytirish choralariga oid tajribalar O'zbekiston uchun muhim tavsiyalarni taqdim etadi. Xitoyning ekologik tizimlar va moliyaviy mexanizmlarga asoslangan strategiyalari quyidagi choralar orqali samarali ishlashni ko'rsatdi:

1. Energiyani tejash va qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish uchun moliyaviy mexanizmlar yaratish: O'zbekiston ham energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiya manbalarini kengaytirish uchun maxsus moliyaviy mexanizmlar ishlab chiqishi lozim. Bu, xususan, qator yirik sanoat sektorlari va hukumatning qo'llab-quvvatlash dasturlari orqali amalga oshirilishi mumkin.

2. Xususiy sektor ishtirokini kengaytirish: Hukumat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilash, shu jumladan xususiy sektorni yashil texnologiyalarni joriy etish va chiqindilarni kamaytirishga sarmoya kiritishga jalb qilish O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tishiga yordam beradi.

3. Texnologiyalarni yangilash va energiya samaradorligini oshirish bo'yicha qattiq talablar joriy qilish: Xitoyda amalga oshirilgan kabi, energiya samaradorligi va ekologik texnologiyalarni joriy qilish uchun qat'iy talablar ishlab chiqilishi kerak. Bu, xususan, sanoat korxonalarida energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va havoni tozalash uskunalari o'rnatishga qaratilgan bo'lishi zarur.

2 Jahon Banki tomonidan ishlab chiqilgan Xitoyda "Natijalarga asoslangan dastur" (PforR), 2016-yil

4. Institutlar salohiyatini oshirish uchun davlat va tijorat banklari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish: O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tishi uchun davlat va tijorat banklari o'rtasidagi yaqin hamkorlik muhimdir. Banklar energiya samaradorligi va qayta tiklanadigan energiya loyihalariga moliyaviy qo'llab-quvvatlashni oshirishi, shuningdek, ekologik va ijtimoiy boshqaruv tizimlarini kuchaytirishi kerak.

Plastik mahsulotlari, ayniqsa plastik paketlar, global ekologik muammolardan biri hisoblanadi. Filippin Statistika Qo'mitasi 2014-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, Filipinda 1,088 ta mahalliy plastik ishlab chiqaruvchi korxonalar mavjud bo'lib, ular 56,114 ish o'rnini yaratgan. Bu korxonalarning ko'pchiligi Milliy Poytaxt Mintaqasida joylashgan bo'lib, 642 ta korxona orqali 26,609 ish o'rnini yaratilgan.

2-jadval. Filipinda plastik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar

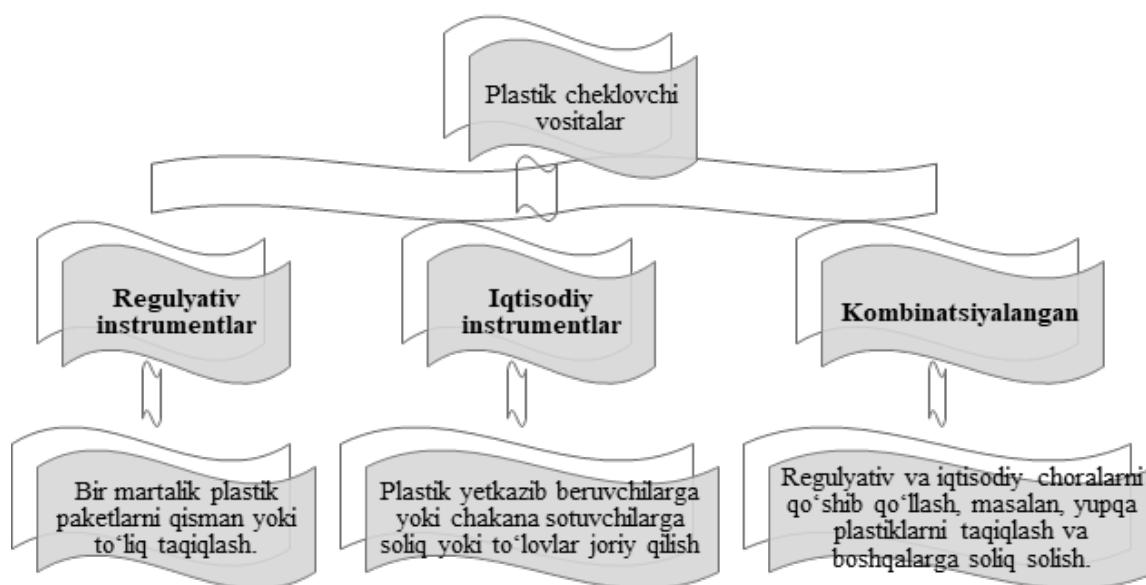
Hudud	Korxona soni	Yaratilgan ish o'rinlari
Milliy Poytaxt Mintaqasi (NCR)	642	26,609
CALABARZON	176	17,012
Markaziy Luzon	87	5,287
Markaziy Visayas	87	2,751
Shimoliy Mindanao va Davao	68	3,231

Yirik plastik ishlab chiqaruvchi kompaniyalar asosan Toyota, Mitsubishi va Isuzu avtomobil qismlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Kichik va mikro korxonalar asosan plastik qadoqlash materiallari, jumladan plastik paketlar ishlab chiqarishga yo'naltirilgan.

3-jadval. 2014-2016- yillarda Filippinda plastik qutilar, paketlar va boshqalar ishlab chiqaruvchi korxonalar o'rtacha yillik daromadi va ishchilar soni

Yil	Korxona-lar soni	Umumiy daromad (mlrd peso)	Ishchilar soni	Bir korxonaga ishchilar soni	Har bir xodimga yillik kompensatsiya (ming peso)
2014	371	53.36	25,396	68	181
2015	383	59.74	25,430	66	216
2016	375	59.26	22,975	61	209
O'rtacha	376	57.45	24,600	65	202

2017-yilgi Filippindagi eng yirik 1000 ta korporatsiyadan ikki plastik ishlab chiqaruvchi kompaniya kiritilgan bo'lib (Flexible Packaging Products Corporation va Cygnus Industries, Inc.), ularning umumiy daromadi 4.6 milliard peso tashkil etgan.

3-rasm. Plastik iste'molini cheklash bo'yicha siyosiy instrumentlar

Plastik mahsulotlarning atrof-muhitga salbiy ta'sirini kamaytirish maqsadida turli regulativ va iqtisodiy choralar o'z samarasini berayotganini ko'rish mumkin. Dunyo bo'yicha Afrika plastik qoplarni taqiqlash bo'yicha yetakchi bo'lsa, Yevropa plastik qoplarga soliq joriy etishda yetakchilik qilmoqda.

4-jadval. 2018-yilda plastik paketlarni milliy darajada cheklovchi siyosiy va iqtisodiy chora-tadbirlar qabul qilgan mamlakatlar soni

Mintaqa	Cheklovlar	To'lovlar	Cheklov va to'lovlar
Afrika	22	1	3
Osiyo	5	2	3
Markaziy va Janubiy Amerika	4	0	1
Yevropa	1	15	4
Shimoliy Amerika	0	0	0
Okeaniya	4	1	0
Jami	36	19	11

5-Jadval³. 2018-yilda plastik qoplar uchun milliy darajada soliq joriy etgan tanlangan mamlakatlar

Mintaqa	Mamlakat	Islohotlar	Filippin Pesosi ekvivalenti
Osiyo	Vyetnam	Biologik parchalanmaydigan plastik qoplar uchun chakana sotuvchilarga 1 kg uchun 40,000 VND soliq	PhP87.46
Yevropa	Bolgariya	PE qoplar (<15μ) uchun yetkazib beruvchilarga USD 0.10 soliq	PhP5.10
	Kipr	Supermarketlarda plastik qoplar uchun iste'molchilarga €0.05 soliq	PhP2.83
	Daniya	Plastik qoplar uchun yetkazib beruvchilarga har bir qop uchun USD 0.56 soliq	PhP28.57
	Gretsiya	Biologik parchalanmaydigan plastik qoplar (<50μ) uchun iste'molchilarga €0.07 soliq	PhP3.96
	Irlandiya	Plastik qoplar uchun iste'molchilarga €0.22 soliq, bu miqdor €0.70 gacha oshirilishi mumkin	PhP12.46 – PhP39.63
	Malta	Plastik qoplarning barcha turlari uchun iste'molchilarga €0.15 soliq	PhP8.49
	Niderlandiya	Har bir plastik qop uchun iste'molchilarga €0.25 soliq	PhP14.15
	Portugaliya	15–50μ oralig'idagi plastik qoplar uchun yetkazib beruvchilarga har bir qop uchun €0.10 soliq	PhP5.66
	Shvetsiya	Plastik qoplar uchun iste'molchilarga €0.05 soliq	PhP2.83
Okeaniya	Fiji	Har bir plastik qop uchun iste'molchilarga FJD 0.10 soliq	PhP2.32

HB 178 – Plastik paketlar uchun aksiz solig'ini joriy etish taklifi

HB 178 qonun loyihasi 2019-yil 10-dekabrda Soliqni Ko'rib Chiqish Komiteti tomonidan tasdiqlandi. Ushbu qonun loyihasi har bir foydalaniladigan plastik paket uchun 10,00 peso miqdorida aksiz solig'ini ishlab chiqarish joyidan yoki bojxona hududidan chiqarilganda joriy etishni taklif etadi. Bunga ko'ra, foydalaniladigan plastik paketlar – bu sotuv markazida mijozlarga taqdim etiladigan, tutqichi bo'lgan yoki bo'lmagan bir martalik plastik paketlardir. Soliqni Ko'rib Chiqish Komiteti tomonidan 10,00 peso miqdoridagi aksiz solig'i har bir kilogramm plastik paket uchun joriy etilishi belgilangan. Global Alliance for Incinerator Alternatives tadqiqotiga ko'ra, Filippinadagi plastik paketlari orqali kuniga 93 million kilogramm (34,1 milliard kilogramm yillik miqdorda) chiqindilar ishlab chiqariladi. Agar har bir kilogrammda taxminan 140 dona plastik paket bo'lsa, 10,00 peso aksiz solig'i yillik taxminan 2,4 milliard peso daromad olish imkonini beradi.

3 UNEP (2018). Valyuta konvertatsiyasi uchun Oanda Currency Converter'dan foydalanilgan (2019-yil 30-oktyabr holatiga).

6-Jadval. Plastik paketlarga joriy qilingan aksiz solig'I miqdori (10.00 Peso)

Qayta ishlash va in-store recovery (do'konda qayta olish): Plastik mahsulotlarni do'konda qayta olish tizimini joriy etish, mijozlar eski plastiklarni qaytarib, yangi plastik mahsulotlarni olishda chegirmalar olishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. J. & E.-G. Asmaa. Alm, "Value-added taxation and consumption. International Tax and Public Finance.," 20. 10.1007/s10797-012-9217-0., pp. 107–109.
2. G. & V. O. F. & K. Begum. Milne, "Mindful Consumption: Three Consumer Segment Views.," Australasian Marketing Journal (AMJ)., vol. 28. 10.1016/j.ausmj., no. 2019.09.003., pp. 15–45, 2019.
3. S. & C. M. & F. Samuel. Carattini, "How to make carbon taxes more acceptable. ," 2017.
4. I. & M. J. & P. B. & P. L. & P. Claudia. Miranda, "A Review on Green Technology Practices at BRICS Countries: Brazil, Russia, India, China, and South Africa. SAGE Open. 11. ," 2021.
5. K. & R. Christian. Rennings, "Increasing Energy and Resource Efficiency Through Innovation - An Explorative Analysis Using Innovation Survey Data. ," Czech Journal of Economics and Finance (Finance a uver). 59. 442-459. 10.2139/ssrn.1495761. , 2009.
6. "https://repositorio.cepal.org/server/api/core/bitstreams/6dd8170b-a96b-4682-b40e-9b7ed7a93749/content ."

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
